

La situació de la dona i les institucions. La Conferència Internacional sobre Població i Desenvolupament (El Caire, 1994)*

Begoña Arregui

Departament de Sociologia. Universitat del País Basc
Bilbao

Data de recepció: maig 1994

Resum

El mes de setembre de 1994 se celebrà a El Caire la Conferència Internacional de Població i Desenvolupament, on governs i institucions es van reunir per considerar diversos temes relacionats amb l'evolució creixent del volum de la població mundial, la seva distribució espacial i les implicacions que les tendències demogràfiques actuals tenen per al desenvolupament social i econòmic. En aquesta nota es posa èmfasi en el fet que els informes preparatoris de la Conferència subratllen la importància de la posició de la dona per a la consecució d'un procés de desenvolupament sostingut, destacant la necessitat de reconeixement social de l'activitat econòmica i familiar de les dones.

Paraules clau: Població, desenvolupament, dona, reconeixement.

Resumen. *La situación de la mujer y las instituciones. La Conferencia Internacional sobre Población y Desarrollo (El Cairo, 1994)*

Durante el mes de septiembre de 1994 se celebrará en El Cairo la Conferencia Internacional de Población y Desarrollo, donde gobiernos e instituciones se reunirán a considerar diversos temas relacionados con la evolución creciente del volumen de la población mundial, su distribución espacial y las implicaciones que las tendencias demográficas actuales tienen para el desarrollo social y económico. En esta nota se pone énfasis en el hecho de que los informes preparatorios de la Conferencia subrayan la importancia de la posición de la mujer para la consecución de un proceso de desarrollo sostenido, destacando la necesidad de reconocimiento social de la actividad económica y familiar de las mujeres.

Palabras clave: Población, desarrollo, mujer, reconocimiento.

Résumé. *La situation de la femme et les institutions. La Conférence Internationale sur la Population et le Développement (Caire, 1994)*

Le mois de septembre prochain se célébrera au Caire la Conférence Internationale sur la Population et le Développement, où gouvernements et institutions se réuniront pour débattre différents thèmes relatifs à l'augmentation croissante de la population mondiale, à sa distribution dans l'espace et aux implications que les tendances démographiques actuelles

* Traduit del castellà per Herminia Pujol.

présentent pour le développement social et économique. Dans cette note, on insiste sur le fait que les rapports préparatoires à la Conférence soulignent l'importance de la position de la femme pour avancer vers un processus de développement soutenable, et remarquent la nécessité de reconnaître socialement l'activité économique et familiale des femmes.

Mots-clés: Population, développement, femme, reconnaissance.

Abstract. *Woman's position and the institutions. The International Conference on Population and Development (Cairo, 1994)*

In September 1994, the International Conference on Population and Development will be held in Cairo. In the capital of Egypt governments and institutions will meet to consider several issues related to the increasing world population, its distributional aspects and the implications that current demographic trends have for social and economic development. This brief article emphasizes that the background material for the Conference stresses the importance of the role of women and the necessity for social recognition of their economic and family activities as a means to achieve sustainable development.

Key words: Population, development, women, recognition.

Sumari

Introducció Les nenes

Igualtat de gènere
i més poder per a les dones

Introducció

A la Conferència Internacional de Població i Desenvolupament que ha de celebrar-se a El Caire el proper mes de setembre de 1994, es reuniran governs i institucions internacionals per considerar temes relacionats amb l'evolució creixent del volum de la població mundial, la seva distribució espacial i les implicacions que tenen les tendències demogràfiques actuals per al desenvolupament social i econòmic.

Aquesta conferència, de més amplitud social i política que no pas les dues precedents (Bucarest, 1974; Ciutat de Mèxic, 1984), és producte d'una reflexió de força anys i conseqüència del creixent reconeixement internacional del fet que el canvi demogràfic, la pobresa, la desigualtat, les pautes de consum i el deteriorament del medi ambient, estan tan profundament interconnectades que cap de les seves parts pot ser analitzada en contextos diferenciats. Però aquest reconeixement internacional no s'hauria produït sense canvis de posició significatius de molts governs en la darrera dècada respecte al context necessari per a la implantació del desenvolupament econòmic i la seva relació amb el creixement poblacional, la salut reproductiva i la planificació familiar.

En els sis informes d'experts preparatoris de la Conferència se subratlla la importància de la posició de la dona per a la consecució d'un procés de desenvolupament sostingut. Aquest èmfasi en la necessitat d'un reconeixement social

de l'activitat econòmica i familiar de les dones és, en si mateix, mostra de la gran diferència entre aquesta conferència i les altres dues anteriors, més unilateralment dirigides a aconseguir una utilització més gran i més eficaç dels mitjans contraceptius, paral·lelament amb la implantació de programes de desenvolupament econòmic modelats d'acord amb els interessos dels països dominants. S'espera que aquesta conferència serveixi de plataforma per a la Trobada Mundial per al Desenvolupament Social i la IV Conferència Internacional sobre les Dones que tindrà lloc el 1995 a Ciutat de Mèxic i a Beijing, respectivament.

Igualtat de gènere i més poder per a les dones

Una mostra de la importància donada a la posició de les dones és el capítol 4 del «Programa d'acció» de la Conferència, referit exclusivament a la igualtat de gènere i a l'accés al poder per a les dones, la qual cosa permetrà de veure l'abast de la importància donada a la posició de les dones en el context del desenvolupament. Un interès afegit a aquest capítol és el fet que s'hi hagi introduït una anàlisi diferenciada sobre la situació de les nenes, la qual cosa permet aprofundir en l'estructura de socialització diferent que experimenten les dones en tots els seus cicles de vida, començant pel de la infància. D'aquesta manera es recull la problemàtica específica de la probabilitat inferior de supervivència i l'exploració econòmica i subordinació individual més elevada a la qual es veu subjecta una part substancial de la població infantil, exclusivament pel fet de ser de gènere femení.

Des del moviment feminista s'ha subratllat en les darreres dècades que l'accés de les dones a llocs de poder que els corresponen, l'augment del seu estatus personal, fonamentalment en relació a millores en oportunitats educatives, econòmiques i de salut, són una finalitat important en si mateixa. Els programes d'acció proposats per a la Conferència reflecteixen la interconnexió entre l'esfera cultural, l'econòmica i la social, que concretament es tradueix en l'intent d'aprofundir en la interacció entre els avenços aconseguits en l'estatus educatiu i econòmic de les dones i el seu nivell d'accés als serveis de planificació familiar i als diferents programes de salut dirigits a millorar la salut materna i infantil.

Amb això es pretén, per una banda, millorar la posició social, econòmica i reproductiva de les dones dins de la família que, com a institució, es considera la unitat bàsica de la societat i el marc de referència on es produeixen la major part de les decisions reproductives i el lloc on els nens i les nenes se socialitzen i es desenvolupen, independentment del tipus familiar al qual ens referim. Per altra banda, es pretén obrir camins, en igualtat amb els homes, per a la participació de les dones en totes les esferes d'acció política, social i econòmica i es consideren prioritàries les línies d'acció dirigides a fomentar nivells educatius i d'estatus més elevats en les dones.

L'accés de les dones a cotes superiors de poder és essencial per a la consecució d'un procés de desenvolupament sostingut. Per això es fa necessària la participació conjunta d'homes i de dones en totes les àrees de la seva vida pro-

ductiva i reproductiva, incloent-hi la distribució en comú de les responsabilitats, tant de l'atenció i del desenvolupament dels infants com del manteniment de la llar. Assolir els nivells superiors de poder i estatus de les dones, particularment pel que fa a nivells educatius, salut i oportunitats econòmiques, es considera un fet fonamental per avançar cap a cotes més altes de desenvolupament. Paral·lelament, és també un procés que augmenta la seva capacitat per prendre decisions en àrees tan vitals de la seva vida com el de la reproducció, que es converteix, a la vegada, en element essencial per a l'èxit a llarg termini dels programes de població. L'experiència indica que els programes de població i de desenvolupament són més eficaços quan s'han fet els passos necessaris per millorar l'estatus de les dones.

En aquest context de modernització i canvi, l'educació és dels elements més significatius per al foment de més accés a les cotes de poder de les dones, ja que a través de l'educació s'adquireix el coneixement, la preparació i la confiança necessàries perquè les persones puguin convertir-se en col·laboradores de ple dret en el procés de desenvolupament. Ja fa més de quaranta anys que la Declaració Universal de Drets Humans afirmava que «tothom té dret a educar-se». El 1990, els governs que participaren en la conferència sobre «Educació per a tots» celebrada a Jomtien, Tailàndia, es comprometeren a impulsar l'accés universal a l'educació bàsica dels seus ciutadans. Però malgrat els esforços fets per molts països on es va augmentar significativament l'accés a l'educació bàsica, encara hi ha al voltant de 960 milions d'analfabets adults en el món, dels quals dos terços són dones. Més d'un terç dels adults del món, la majoria dels quals són dones, no tenen accés a material imprès ni a coneixements nous ni a tecnologies que puguin millorar la qualitat de les seves vides i que els permeti adaptar-se al canvi econòmic i social. Hi ha 130 milions de nens i nenes que no estan integrats en les escoles primàries, de les quals un 70 % són nenes.

Aquest desenvolupament de guanys progressius en els nivells educatius, econòmics i socials de les dones haurien de tenir com a objectiu la consecució de la igualtat entre homes i dones, possibilitant així que elles es realitzin amb tot el seu potencial personal. Per això cal fomentar la contribució femenina als processos de desenvolupament a través de la seva integració total en les activitats de població, salut, educació i de generació d'ingressos, tant en qualitat de participants actives com a beneficiàries. Els països els hauran de donar més cotes de poder que permetin eliminar les diferències de gènere en el temps més curt possible, fent costat a programes d'acció dirigits a:

- a) Estimular la participació de les dones en tots els nivells del procés polític a cada societat i comunitat.
- b) Promoure tot el seu potencial a través del desenvolupament educatiu i professional, posant atenció urgent en la necessitat d'eliminar l'analfabetisme entre les dones adultes.
- c) Eliminar totes les traves legals, polítiques i socials contra les dones donant-los suport perquè promoguin i portin a la pràctica els seus drets, fonamentalment els referits a la salut sexual i reproductiva.

- d) Adoptar mesures que promoguin la capacitat de les dones per guanyar en ingressos; aconseguir independència econòmica; heretar; tenir propietats i poder disposar-ne, i tenir accés a sistemes de crèdit.

Això implica que tots els països haurien de fer esforços més grans per posar en pràctica lleis nacionals i convenis internacionals que les protegeixin de tota mena de discriminació econòmica i d'abusos sexuals en el lloc de treball, incloent la implementació completa de la «Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones» (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAM) i les recomanacions sobre els drets de les dones continguts en la Declaració de Viena i en el Programa d'Acció de la Conferència Internacional de Drets Humans de 1993. Els governs han d'assegurar que elles puguin heretar, comprar, mantenir i vendre propietats, obtenir crèdits i negociar contractes en el seu nom i per al seu benefici personal.

L'accés a estadístiques desagregades per sexe adquireix rellevància específica, ja que permet tenir coneixement de la situació diferencial de les dones davant els drets socials i econòmics, permetent reforçar disposicions legals contra la discriminació en lloguers, salaris, accés a beneficis, sistema d'ensenyament i seguretat en el treball, amb la intenció d'eliminar disparitats de gènere en els ingressos per a l'any 2015.

Amb aquesta finalitat hauria de reflectir-se el principi de la representació igualitària dels dos sexes en tots els programes de població i desenvolupament, especialment a nivell de decisió política i organitzativa. Haurien de dur-se a terme procediments i indicadors de gènere específics per analitzar la participació de les dones en programes de desenvolupament i per valorar l'impacte d'aquests programes en el seu estatus social, econòmic i de salut de les dones i el seu accés a recursos.

En aquest context es reclama a tots els països l'oposició a la violència contra les dones i les adolescents incloent-hi la violència i l'abús sexual. Els països haurien de dirigir més recursos a la protecció dels drets i de la seguretat de les dones en general i, en particular, d'aquelles que són víctimes de situacions degradants com la prostitució o que es troben en situació potencial d'exploatació, com pot ser el cas de emigrants en el servei domèstic.

S'ha de fer una menció especial al disseny de programes de salut familiar i de qualsevulla altra intervenció que hauria de tenir en compte les demandes existents sobre el temps disponible de les dones a causa de la seva triple responsabilitat de cuidadores dels fills, responsables de tenir-ne cura, del manteniment de la casa i d'altres activitats econòmiques monetaritzades, tot fent esforços per invertir més en aquelles tecnologies que permetin disminuir el nivell de treball diari femení. S'hauria de posar més atenció a la manera com la degradació ambiental i els canvis en l'ús de la terra poden afectar negativament a l'assignació d'horari de les dones.

Així mateix, s'haurien d'esmerçar tots els esforços possibles per estimular l'expansió i el reforçament dels grups de suport a les dones. Aquests grups haurien de ser el punt central de campanyes nacionals que els permetin conèixer

tota l'extensió dels seus drets legals, incloent els seus drets dins de la família, i les ajudin a aconseguir-los.

En el context de l'organització i de les responsabilitats familiars, es demana als empresaris que ajudin tant les treballadores com els treballadors perquè tots dos puguin compaginar les seves responsabilitats de família i de treball a través d'horaris laborals flexibles, de permisos parentals, de facilitats en l'atenció dels fills i de qualsevulla altra sol·licitud dirigida a la mateixa finalitat.

L'allargament de l'esperança de vida implica la multiplicació de la població d'edat avançada, per tant no s'hauria d'oblidar la importància de desenvolupar programes ad hoc dirigits a preveure les necessitats del nombre creixent de persones velles. Així, s'hauria de tenir en compte que a causa de la seva probabilitat de supervivència més elevada, les dones estan sobrerrepresentades en els grups de més edat a la vegada que tendeixen a experimentar normalment un estatut socioeconòmic més baix que el dels homes de la seva edat.

Les nenes

La dedicació d'un apartat diferenciat sobre les nenes requereix una explicació especial perquè es refereix a un col·lectiu específic de dones a les quals, probablement per la seva edat o perquè assumim acríticament una situació de dependència econòmica, social, cultural i física similar en fills i filles dins del context familiar, normalment tendim a deixar de costat. En els països occidentals dones i homes tendeixen a aconseguir nivells educatius similars i, progressivament, tenen accés a llocs de treball i de responsabilitat semblants. La discriminació per gènere es fa més patent en el món de les persones adultes i en la majoria dels casos es relaciona amb la incompatibilitat entre l'esfera familiar reproductiva i la laboral. Però si prenem el gènere com la construcció social del sexe, no podem oblidar que les dones ens socialitzem en esferes diferenciades dels homes des del nostre naixement i que aquesta diferenciació serà la que ens marcarà l'accés a, o la falta d'estatus a la nostra etapa adulta.

Ja fa temps que es va començar a reconèixer en aquest context la importància diferencial que suposava ser nena, fonamentalment en els països en desenvolupament. Com oposició als nens de la mateixa edat, les nenes treballen més a la llar, ajuden més els seus germans i germanes petites, són més actives econòmicament des de més joves i, per tant, menys prescindibles que els nens per a la reproducció i la cura de l'esfera familiar. Les nenes tendiran a ajudar més a establitzar l'economia familiar, la qual cosa permetrà aconseguir mitjans suficients per enviar els nens a l'escola, reproduint així dins de l'esfera familiar, des de la seva infància, les condicions de desigualtat que es faran patents en la seva vida adulta.

Malgrat que les recomanacions establertes van fonamentalment dirigides a salvaguardar la seva probabilitat de supervivència, el fet que les nenes tinguin un apartat diferenciat és ja una mostra de la necessitat d'aprofundir en la seva situació per poder arribar a entendre el tipus de dona en què, finalment, els serà possible convertir-se.

Partint del reconeixement, en totes les societats, que la discriminació sexual comença en les primeres etapes de la vida, s'intenta aconseguir nivells de més igualtat per a les nenes i així poder assegurar que les dones es realitzin globalment i es converteixin en col·laboradores del procés de desenvolupament en els mateixos termes que els homes. El fet de «la preferència per tenir fills» en una sèrie de països tal com suggereix la mortalitat més elevada de les nenes més joves, implica menys accés de les nenes a aliments i atencions de salut en comparació amb els nens de la seva mateixa edat. Qualsevol pas que es faci en pro de la salut de les nenes, de la seva nutrició i educació al llarg de la seva infància i de la seva adolescència, són passos crítics cap a una eventual igualtat de gènere.

L'objectiu principal que es pretén amb aquest aclariment és el d'eliminar la discriminació contra les nenes, per la qual cosa cal incrementar la coincidència pública sobre el seu valor personal i social, eliminant d'arrel les causes determinants de la preferència de nens. Així, és necessari de reforçar la imatge i la confiança personal de les pròpies nenes i de millorar el seu estatus, especialment pel que fa a la salut, la nutrició i l'educació.

Per aconseguir aquest objectiu, els grups dirigents haurien de definir-se públicament en contra de qualsevulla mostra de discriminació de gènere dins de la família que estigui basada en la preferència de fills. En els llocs on es continuen produint aquestes pautes de comportament cal aconseguir eliminar l'excés de mortalitat de les nenes al final de la dècada. S'hauria de convèncer els pares, a través de programes d'educació especial i d'informació pública, de la necessitat de tractar nenes i nens d'igual manera pel que fa a la nutrició, l'atenció de la salut, la interacció social i l'educació.